
O discurso electrónico: a interacción comunicativa no contexto virtual*

Estefanía Mosquera Castro
Universidade da Coruña

Resumo:

Neste traballo analízanse as características da comunicación electrónica, un novo medio de interacción favorecido polo avance da Enxeñaría Informática e das Tecnoloxías da Información e da Comunicación que permite ás persoas intercambiaren información de modo sincrónico ou asincrónico con independencia da súa localización física. En concreto, focaremos a nosa atención nas propiedades discursivas destes novos sistemas, que partillan trazos coa escrita e coa oralidade, mais tamén presentan elementos idiosincráticos (comunicación *in absentia*, copresenza virtual, permanencia textual etc.), resultado das características do medio que os alberga. Estes datos permiten afirmarmos que estamos perante unha nova modalidade comunicativa, independente a respecto da oralidade e da escrita e específica do medio dixital.

Palabras chave:

Discurso electrónico, oralidade, escrita, TIC, Lingüística de Internet.

Abstract:

This paper examines the characteristics of electronic communication, a new means of interaction furthered by the advance of computer engineering and the Information and Communication Technologies, which enables people to exchange information in a synchronous or asynchronous mode, regardless of their physical location. In particular, we will focus our attention on the discursive properties of these new systems, which share traits with writing and speaking, but also have idiosyncratic elements (communication in absentia, simultaneous virtual presence, textual persistence etc.) as a result of the characteristics of the medium that contains them. These data allow us to affirm that we are facing a new mode of communication, independent of the oral and written mode and specific from Virtual Space.

Key words:

Electronical discourse, speaking, writing, ICT, Internet Linguistics.

* Este artigo enrámase dentro do Programa de Formación de Profesorado Universitario (Orde EDU/3445/2011, de 30 de novembro).

1. Aproximación ao soporte da Comunicación Mediada por Computador (CMC)

A Internet é unha conxunción de redes informáticas que posúe protocolos comúns e que permite enviar mensaxes dun computador a outro. Esta tecnoloxía xurdiu en finais dos anos sesenta como resultado dun proxecto do Departamento de Defensa dos Estados Unidos levado a cabo durante a Guerra Fría (ARPANET), cuxo obxectivo era a creación dun medio de comunicación eficaz e seguro para os proxectos militares, pois como se sinala en Romero / Vaquero (2001: 15), “non tiña un centro neurálxico de información que puidese ser atacado polo inimigo [...] e tódolos nodos da rede eran iguais, coa mesma autoridade para enviar, pasar e recibir mensaxes”. A finalidade desta plataforma ten que ver co intercambio fiable da información entre cada un dos puntos e coa posibilidade que ofrece para utilizarmos todos os recursos dispoñíbeis desde calquera nodo da Rede. Trátase, xa que logo, dun sistema descentralizado que se crea para conseguir unhas telecomunicacións máis rápidas e seguras, para alén de propiciar o aproveitamento partillado dos seus recursos. Neste sentido, o uso da Internet estendeuse, nun primeiro momento, do ámbito militar ás comunidades científicas e universitarias, e un tempo máis tarde, grazas ao abaratamento dos custos de conexión e dos terminais electrónicos, estivo accesíbel para todos os habitantes, embora existan aínda territorios moi marcados pola división dixital (Compaine 2001).

Con todo, non será até a década dos noventa, época en que Tim Berners Lee crea a World Wide Web (WWW), cando se xeneralice o seu uso, nomeadamente a partir de 1995. Segundo datos tirados de Castells (2001: 17), a esta altura a Rede contaba cuns 16 millóns de internautas en todo o mundo, en canto en 2001 a cifra ascendera até os 400 millóns; as predicións apuntaban para 1.000 millóns no ano seguinte e 2.000 cara ao ano 2010. Os datos aproximados que figuran na Rede concordan coas cifras apuntadas por Castells. A respecto do acceso na Galiza, cómpre indicarmos que é a partir de 1995 cando as TIC e, sobre todo, a Internet comezan a se introducir na sociedade galega, de modo que en finais do ano seguinte a Galiza xa contaba con 14.000 persoas usuarias, o que supón un 0.5% da poboación. Porén, será no período que vai de 1997 en adiante cando comece a aumentar de forma vertixinosa o número de persoas conectadas á Rede. A día de hoxe contamos cun alto índice de acceso á Internet, sinal da incorporación dos galegos e das galegas á Sociedade da Información en que estamos inmersos. Aínda que o noso obxectivo nestas páxinas non é reflectirmos sobre as consecuencias que o contorno electrónico produce na sociedade, achamos necesario este breve percurso polas súas orixes, pois contribuirá para comprendermos mellor o dito fenómeno e as súas propiedades. Así as cousas, focaremos a nosa atención en describirmos de que forma a natureza deste novo

soporte, o seu alcance global e a intensidade con que se usa provoca mudanzas no modo en que nos comunicamos e no xeito de empregarmos a lingua.

Do punto de vista lingüístico, é probábel que os efectos sexan tan importantes como aqueles que se produciron no caso de anteriores innovacións tecnolóxicas e que outorgaron á lingua impresa e á radiodifusión novas dimensións que, por súa vez, xeraron variedades lingüísticas e usos distintos (Crystal 2006: 5). A este respecto, o medio electrónico constitúe de partida un soporte que ao mesmo tempo facilita e restrinxe a nosa capacidade de comunicar e que favorece o desenvolvemento de novos modos para nos interrelacionarmos, fundamentalmente distintos daqueles que podemos achar noutro tipo de situacións. Isto é, moitas das expectativas e das actividades con que asociamos a lingua escrita e a oralidade operan de forma diferente no contorno electrónico. Por esta razón, cómpre investigarmos as propiedades lingüísticas deste novo soporte para determinarmos se o modo en que empregamos a lingua nestes contextos modificou as nosas prácticas discursivas. Nesta liña, vira preciso termos en conta que á medida que adoptamos unha perspectiva social para entendermos a Internet, o papel que desenvolve a linguaxe tamén se tornará nun obxectivo central, xa que o contorno electrónico se configura como un medio fundamentalmente textual. Por tanto, sen negarmos o valor que posúen os avances tecnolóxicos e a orixinalidade e a variedade na presentación dos seus contidos, o que resulta evidente é a súa natureza lingüística. Neste punto, resultan acaídas as palabras de Crystal (2006: 10) cando sinala que se considerarmos a Internet como unha revolución, probabelmente será unha revolución lingüística.

O contexto electrónico non conforma, como é obvio, un medio onde se emprega a lingua de xeito homoxéneo, dado que existen diversas situacións comunicativas e estas manifestarán tamén trazos lingüísticos específicos. Con todo, coidamos que é posíbel facermos referencia a unha nova modalidade discursiva propia deste novo soporte, o texto electrónico¹, dentro do cal se enmarcarían os diferentes sistemas de interacción presentes na comunicación virtual. Na nosa opinión, os trazos idiosincráticos presentes no discurso electrónico impiden a súa identificación tanto co texto

1 Cómpre aclararmos que utilizaremos *texto* e *discurso* indistintamente para nos referirmos ás producións lingüísticas presentes na Rede, na liña do exposto en Freixeiro Mato (2006, IV: 29): “O texto foi xeralmente entendido como unha produción escrita dotada de unidade, ou sexa, unha unidade lingüística fixada por escrito que normalmente comprende máis de unha cláusula. Mais tal existencia da escrituralidade como característica esencial do texto é cuestionábel, como mesmo apunta a orixe etimolóxica do termo (lat. *texere* = bordar, tecer), e así resulta común falarmos de texto oral vs. texto escrito [...], onde o texto pode ser tamén substituído por discurso”. Así mesmo, seguiremos un criterio similar para os pares emisor/locutor e destinatario/receptor, que serán utilizados ao longo do texto como sinónimos.

escrito, embora a súa natureza sexa predominantemente gráfica, como co texto oral, se ben que en moitos casos desenvolveu mecanismos e estratexias para se aproximar de características propias da conversa tradicional, como a linguaxe xestual ou a prosodia. A respecto do termo, Crystal (2004: 64) afirma que aínda non existe un acordo xeral sobre a súa denominación, dado que constitúe un fenómeno de recente aparición. En consecuencia, contamos con diversos vocábulos para designar este novo medio de comunicación: así, temos “Netlish”, “ciberfala” (*Netspeak*), “linguaxe da Internet”, “discurso electrónico”, “linguaxe electrónica”, “discurso escrito interactivo” ou “CMC”, entre os máis coñecidos. Cada un deles presenta distintas implicacións, isto é, “Netlish” procede claramente do inglés e, xa que logo, vai caendo en desuso á medida en que a Internet se torna nun medio cada vez máis multilingüe; “discurso electrónico” concede maior importancia aos elementos do diálogo e a propiedades como a interactividade, en canto CMC, por exemplo, focaliza a súa atención no propio medio.

2. Propiedades da CMC

A Internet configúrase como un soporte electrónico, global e interactivo e cada un destes trazos ten consecuencias no tipo de linguaxe que podemos achar nela. Seguíndomos Fiorimonte (2003: 114), a influencia máis importante provén da propia natureza da canle: un conxunto de caracteres nun teclado determina a capacidade lingüística produtiva (tipo de información que pode enviarse), e o tamaño e a configuración da pantalla determinan a capacidade lingüística receptiva (o tipo de información que pode verse). Noutras palabras, “both sender and receiver are additionally constrained linguistically by the properties of the Internet software and hardware linking them” (Crystal 2006: 26). Así as cousas, existen determinadas actividades lingüísticas e comunicativas tradicionais que este medio facilita e, de igual modo, xera outras que non están ao alcance de ningún outro soporte. O interese para os lingüistas radica en investigar como responden as persoas usuarias perante estes novos condicionantes e que estratexias desenvolven para os compensar do punto de vista comunicativo. Por tanto, concordamos con Álvarez Martínez (2008: 110) en que é o poder modalizador dos dispositivos a través dos cales se leva a cabo a interacción o que determina as propiedades textuais das diversas situacións comunicativas (correo electrónico, Chat, mensaxaría instantánea, SMS, redes sociais etc.), as cales formarían unha macroclase denominada *discurso electrónico* que, por súa vez, se dividiría en subclases, correspondentes aos distintos xéneros electrónicos (cfr. López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado 2010: 518-520).

Por esta razón, achamos necesario distinguirmos o discurso electrónico e desbotarmos outras hipóteses que consideran o medio derivado do desenvolvemento das TIC tan só como un soporte textual novidoso, dado que continuarmos nesta liña levaría consigo ignorarmos o fenómeno revolucionario que supuxo a creación destas novas aplicacións para as prácticas comunicativas dos seus usuarios. Por tanto, será importante coñecermos cales son as diversas limitacións e facilidades que ofrece. Desde unha perspectiva pragmática, Fiormente (2003: 109-110) establece catro características principais para a comunicación electrónica, que permiten diferenciala dos sistemas de interacción tradicionais:

1. Velocidade e estabilidade: as mensaxes son enviadas nun espazo de tempo moi reducido (segundos) e poden ser lidas polo destinatario en calquera momento, que pode responder de modo inmediato (o que instauraría unha especie de diálogo telemático) ou salvar a mensaxe, gardala, copiala etc., mantendo todos os trazos do texto electrónico.
2. Tempo e custo: o correo postal e as chamadas telefónicas presupoñen tempo e un custo de xestión que impón límites ás interaccións, tanto cualitativas como cuantitativas, en canto a comunicación virtual evita os custos, reduce o tempo e amplía a posibilidade de comunicación en termos xeográficos e numéricos².
3. Accesibilidade e liberdade: na comunicación mediada por computador non existen dispositivos para filtrar a información e isto fai posíbel o envío indiscriminado de mensaxes de todo tipo. Igualmente, este medio permite dar voz a todas as persoas e, consecuentemente, representa un avance indiscutíbel no camiño cara á liberdade de expresión.
4. Autenticidade e seguridade: a maior parte das mensaxes chega ao seu destinatario, porque o único modo de interceptar ou de manipular unha mensaxe é a través do sistema administrador, o que garante a privacidade da comunicación electrónica face á dos medios tradicionais.

En liñas xerais, toda a comunicación se ve determinada polas condicións da canle que a fai posíbel e, xa que logo, a mediación constitúe un trazo inherente á comunicación, embora existan modalidades comunicativas onde a influencia do soporte teña maior relevancia. Para Vela Delfa (2005: 66) este é o caso da CMC e do dis-

2 A este respecto, o propio Fiormente (2003: 111) afirma que “dal punto di vista del sistema c'è poca differenza fra uno e dieci, fra lo spedire un messaggio in Cina o all'amico sotto casa” ao tempo que engade que “questa flessibilità tuttavia può essere un rischio poiché genera un'enorme mole di informazione non necessaria”. Sobre esta cuestión, tamén Baron (2000: 227) salienta, en relación co correo electrónico, que a comunicación mediatizada por computador é menos custosa e máis conveniente que a dos medios tradicionais: non hai cargas adicionais en función da distancia, nin limitacións de lonxitude nas mensaxes, estas poden ser enviadas a calquera hora etc.

curso electrónico que manifestan unha clase de mediación alta, marcada tanto pola figura do terminal electrónico (computador, telemóbel etc.) como instrumento de comunicación como pola da Internet como espazo para a interacción. Este feito ten provocado que algúns estudosos considerasen que o dito soporte restrinxía a riqueza expresiva dos intercambios e que, en consecuencia, clasificasen o texto electrónico como un discurso pouco estruturado e cunha coherencia fragmentaria (Álvarez Martínez 2008: 111). Con todo, na liña do exposto en Vela Delfa (2005: 67), consideramos que o discurso electrónico pode ser entendido como o resultado da adaptación á natureza discursiva do medio dixital, para salvar as súas limitacións e para explotar as súas vantaxes, ao tempo que tamén é o resultado da emerxencia de padróns comunicativos xenuínos e específicos deste novo formato de interacción.

O contorno computacional en que se enmarca o discurso electrónico afecta especialmente os parámetros de espazo e de tempo, que contan cun tipo de restrición particular. Isto é, nas interaccións electrónicas as mensaxes son tecleadas nun computador ou nun telefone e lidas en formato texto na pantalla doutro dispositivo. En consecuencia, estes terminais dixitais conforman do punto de vista da enunciación o contexto da actividade comunicativa, polo que determinan os procesos de produción e os de recepción (cfr. Vela Delfa 2005: 67 e Cassany 2000: 3). Tamén sobre estas cuestións, Crystal (2011: 32-34) apunta entre as limitacións do medio o tamaño das mensaxes, o desfase temporal entre a produción e a recepción e a falta de retroalimentación simultánea. A seguir, analizamos aquelas que achamos máis relevantes, na medida en que condicionaron o desenvolvemento dunha das propiedades máis significativas do discurso electrónico, isto é, a súa natureza textual e os seus vínculos coa linguaxe falada e coa escrita. En relación con isto, Yus (2001: 98) sinala que o trazo máis esencial da comunicación virtual é a cualidade oral dos textos escritos que as persoas usuarias das novas tecnoloxías intercambian entre si (cfr. 2.2).

2.1. A dimensión espacial

A respecto da cuestión espacial, as interaccións electrónicas configúranse como unha comunicación *in absentia*, onde as persoas participantes no intercambio non partillan un lugar de enunciación común, máis áchanse distanciadas no espazo. Porén, o grao de afastamento pode variar, dado que as modalidades comunicativas presentes no medio electrónico non só serven para poren en relación persoas separadas por importantes distancias, mais tamén para aqueloutras que poden mesmo partillar situacións comunicativas presenciais e que no momento do intercambio non desfrutan dun lugar común. Por tanto, podemos considerar os medios de comunicación mediada como sistemas que permiten salvar as limitacións naturais que impón a comunicación presencial, principalmente a distancia entre os interlocutores. Outrosí,

a natureza do medio electrónico permite desenvolver unha sensación de copresenza no espazo virtual, sobre todo naqueles casos en que os participantes na interacción partillan o tempo da enunciación. Os sistemas de comunicación sincrónica favorecen a creación dun espazo único de interacción representado pola pantalla en que se materializa o intercambio. Esta dualidade ausencia física / presenza virtual terá repercusións do punto de vista lingüístico, como teremos oportunidade de comprobar.

Estreitamente relacionado co concepto de copresenza virtual e tamén desde unha perspectiva espacial, convén termos en consideración un outro fenómeno importante na análise do discurso electrónico, isto é, a presencialidade dos participantes nos intercambios comunicativos, variábel que, segundo Álvarez Martínez (2008: 113), remite para o grao de accesibilidade e de dispoñibilidade das persoas participantes perante o sistema que media na interacción. Trátase dunha noción relevante porque, por un lado, condiciona a elección do tipo de comunicación máis apropiada (sincrónica / asincrónica) e, por outro lado, inflúe na implicación dos interlocutores e determina os factores emotivos que presentan os intercambios. De acordo con Vela Delfa (2005: 69), a implicación afectiva costuma ser maior nas interaccións que marcan de modo notábel a presenza virtual dos participantes, como a mensaxaría instantánea (MI) ou os chats, en canto que os medios de comunicación que carecen de sistemas para a marcar manifestan unha maior frialdade. Seguindo Bays (2004), a presenza na pantalla, concretada pola ocupación do espazo, constitúe un correlato da presenza do locutor no proceso comunicativo.

2.2. A dimensión temporal

No relativo ao desenvolvemento cronolóxico dos sistemas de comunicación electrónica, cómpre sinalarmos que existen dúas modalidades principais: os medios sincrónicos e os asincrónicos. Os primeiros, entre os cales sobresaen o chat e a MI, caracterízanse pola presenza simultánea na Rede dos interlocutores que, na opinión de Yus (2001: 57), constrúen unha especie de diálogo interactivo textual que desaparece no momento en que os participantes desligan o dispositivo ou se desconectan. Por contra, os sistemas de comunicación asincrónica, dos cales podemos destacar o correo electrónico e as SMS, conteñen trazos que facilitan o desenvolvemento dunha interacción que se mantén no tempo. Neste sentido, os ditos medios costuman rexistrar nun historial as diversas interaccións, de modo que contribúen para edificar un contorno comunicativo a cada paso máis complexo. Tanto Yus (2001: 57) como Vela Delfa (2005: 70) e Álvarez Martínez (2008: 114) concordan en que en calquera destas dúas variedades comunicativas a clave interactiva e o vehículo principal de identidade se basea no texto que as persoas usuarias escriben desde os seus dispo-

sitivos electrónicos³. Concretamente, Álvarez Martínez (2008: 114) sostén que a diferenza entre ambas as modalidades reside nunha propiedade tecnolóxica baseada na permanencia textual, quere dicir, no grao de manutención do texto en pantalla e nas súas posibilidades de almacenamento.

Por tanto, teríamos aplicacións que gardan as mensaxes de forma máis ou menos indefinida e aquelas que non as almacenan e esta dicotomía será a que nos permita distinguir os intercambios comunicativos en que a presenza simultánea de emisor e receptor é obrigada –interaccións sincrónicas– daquelas en que os procesos de produción e de interpretación non teñen porque coincidir –interaccións asincrónicas–. No entanto, convén repararmos en que mesmo nos intercambios sincrónicos da CMC a interacción nunca é completamente simultánea, xa que se torna imposible salvarmos o lapso temporal que media entre o momento de envío e o de recepción. Este pode variar en función de determinados factores como a sobrecarga da Rede ou o das características técnicas dos dispositivos empregados na comunicación. Así as cousas, parece necesario establecermos certos graos de sincronicidade, dado que mesmo nos sistemas asincrónicos o lapso temporal entre unha e outra intervención pode ser moi reducido, de forma que se crea certa sensación de simultaneidade, como se se tratase de medios sincrónicos ou case-sincrónicos. Adaptamos para os nosos obxectivos a seguinte táboa proposta por Álvarez Martínez (2008: 114), porque permite sintetizarmos as diferenzas dos medios de comunicación do punto de vista do seu desenvolvemento temporal:

Comunicación sincrónica	Comunicación asincrónica
Mensaxes accesíbeis durante un breve período de tempo antes de seren substituídas polas novas mensaxes	Mensaxes accesíbeis durante un tempo indefinido
Separación temporal reducida entre as mensaxes para non interromper a comunicación	Separación temporal flexíbel entre as mensaxes e sen consecuencias graves no desenvolvemento da comunicación
Recepción das mensaxes de forma instantánea ⁴	Recepción das mensaxes variábel: desde lapsos temporais longos até outros máis reducidos.

Táboa 1. Diferenzas entre a comunicación sincrónica e a asincrónica

3 Yus (2001: 58) argumenta que o texto serve tamén de portador dos atributos de identidade de quen os escribe e os transmite pola Internet. Trátase de medios interactivos que desposuíron a persoa do corpo e a este da súa localización espacio-temporal, de modo que o único que permanece é a identidade textual.

4 Aínda que xa matizamos as características da sincronicidade na CMC, seguiremos a utilizar este termo para manter a mencionada dicotomía.

Os trazos particulares presentados terán influencias no tipo de estruturas discursivas que se utilizaren en cada sistema de comunicación. Así, o feito de que nos sistemas sincrónicos a mensaxe sexa recibida e contestada en cuestión de segundos implica que o modo de interacción se caracterice por producións discursivas máis breves e directas que nos sistemas asincrónicos. Os desfases temporais na comunicación sincrónica poden provocar certo malestar, pois poden entenderse como unha posíbel falta de interese por parte dun dos participantes e mesmo ocasionar o abandono ou o fracaso comunicativo do intercambio. Sobre este particular, Herring (1999) tamén observa certa incoherencia na comunicación electrónica, xa que o lapso temporal pode descompensar a recepción das mensaxes entre os diversos usuarios e provocar situacións en que se quebra a orde linear das intervencións ou onde se separan os pares de adxacencia. As consecuencias do desfase de tempo nos medios de comunicación asincrónicos son menos relevantes, dado que as aplicacións ofrecen a posibilidade de que a persoa usuaria decida ler ou non unha determinada mensaxe e en que orde facelo, pois non é necesario que coincida coa secuencia cronolóxica en que se recibiron. En síntese, as limitacións espazo-temporais serán as causantes do desenvolvemento destas dúas modalidades de CMC. Por un lado, os sistemas sincrónicos serven para eliminaren restricións espaciais, pois permiten establecer actividades comunicativas entre persoas afastadas xeograficamente, en canto que a persistencia textual dos medios asincrónicos favorece salvarmos as barreiras temporais e que os participantes poidan regular o ritmo do intercambio segundo a súa dispoñibilidade.

2.3. Limitacións na transmisión de información extralingüística

Desde unha perspectiva comunicativa, unha das propiedades do soporte electrónico que maiores repercusións ten nos intercambios é a ausencia de información non verbal derivada da distancia física que media entre os participantes na interacción. Á diferenza das conversas presenciais, onde a actitude das nosas producións discursivas pode comunicarse de forma extralingüística –unha determinada entoación, un riso ostensivo, xestos e posturas determinadas etc.–, no discurso electrónico a maior parte destas pistas contextuais non verbais de carácter vocal (paralinguaxe, entoación etc.) e visual (xestos, posturas) están ausentes debido á compoñente textual dos intercambios, o que provoca unha redución das posibilidades interpretativas dos enunciados do punto de vista tradicional. Porén, os usuarios destes sistemas de comunicación electrónica desenvolveron numerosas estratexias que lles permiten compensar estas limitacións no relativo á información contextual. En palabras de Mayans (2002), as persoas que participan nas interaccións virtuais amóldanse a estas restricións e comunícanse a pesar delas. De partida, os únicos recursos expresivos con que contan os internautas para se comunicaren son as palabras, que se materializan na pantalla por medio de signos codificados (cfr. 2.2.3).

As limitacións derivadas da natureza física do medio condicionan tamén o tipo de información que se pode transmitir: nas modalidades de comunicación electrónica a canle restrinxe a información susceptible de ser enviada a combinacións de conxuntos de caracteres do código ASCII⁵. Trátase, por tanto, dunha comunicación estritamente textual, onde a tecnoloxía condiciona as posibilidades expresivas dos usuarios: a cadea de caracteres do teclado determina a capacidade de produción e as propiedades e a configuración da pantalla as posibilidades de recepción (Vela Delfa 2005: 73). No relativo á recepción debemos ter en conta que a persistencia textual nas interaccións sincrónicas é limitada, polo que o texto recibido é substituído polas seguintes intervencións. A recepción en pantalla presenta un constante dinamismo e, por tanto, implica unha capacidade cognitiva diferente á lectura en papel. A respecto da produción, o dominio no uso das ferramentas axilizará a comunicación no relativo ao ritmo das interaccións, o que vira de suma importancia nos sistemas sincrónicos, xa que aquelas persoas que careceren da suficiente destreza poderán causar demoras excesivas na aparición das súas intervencións e tornaren ineficaz a súa participación, sobre todo se estivermos perante conversas múltiples.

Do mesmo modo, a capacidade de retroalimentación nestes contextos fica diminuída como resultado da ausencia da canle visual e da auditiva, inclusive cando a demora temporal entre as interaccións é imperceptíbel. Entendemos por capacidade de retroalimentación, na liña do sinalado por Álvarez Martínez (2008: 118), aquela que permite comunicarmos que estamos atendendo ao turno de fala do emisor e contribuindo para o seu desenvolvemento. Normalmente, o tipo de estratexias utilizadas para demostrar o mantemento do *feedback* costuma posuír unha natureza non verbal, de aí que a comunicación electrónica goce de escasas posibilidades de retroalimentación se é comparada coas situacións comunicativas presenciais. Algunha aplicación, entre as cales destaca *Talk*, torna posíbel que os interlocutores presencien a redacción das intervencións dos outros participantes –a pantalla divídese en dúas partes e en cada unha delas vai aparecendo a mensaxe de cada interlocutor, caracter por caracter, conforme se vai tecleando (Vela Delfa 2005: 76)–, mais na actualidade estes sistemas foron reformulados e en grande parte dos medios de comunicación sincrónica as persoas que participan na interacción tan só poden saber se os seus interlocutores están ou non a redixir unha resposta. Con todo, mesmo nestas aplicacións a posibilidade de retroalimentación encóntrase moi limitada en relación á comunicación cara a cara, na medida en que a ausencia de información auditiva e visual diminúe a capacidade de influencia do receptor nas reformulacións que poida estar a realizar o emisor e inclusive no establecemento dos turnos de intervención.

5 Sistema de codificación de caracteres baseado no alfabeto latino, tal e como é usado no inglés moderno. A maior parte das aplicacións informáticas utilizan ASCII ou unha extensión deste código para representar textos e para o control de dispositivos que manexan texto, cal o teclado.

3. O discurso electrónico e a súa natureza textual

Segundo Crystal (2011: 17), desde o comezo da reflexión lingüística, os estudosos costumaban pensar na linguaxe en termos de escrita e de oralidade, até que tempo despois foi engadida a linguaxe xestual. Estas tres modalidades manifestábanse a través de soportes ou canles independentes, quere dicir, para a oralidade tiñamos o medio fónico (o ar), para a escrita o medio gráfico e para a linguaxe paraverbal o medio visual (xestos, postura corporal etc.). Non obstante, hoxe en día contamos cunha outra dimensión para a interacción lingüística –o medio dixital– onde as características propias deste soporte (cfr. 1.1) converxen con algúns dos trazos máis esenciais das modalidades antecitadas para daren lugar a un novo sistema de comunicación –a comunicación virtual⁶–. Por esta razón, cómpre revisarmos os conceptos de escrita e de oralidade para logo describirmos o modo en que estes se conxugan no texto electrónico dando lugar a un xénero híbrido e, por súa vez, independente, dado que ao tempo que manifesta propiedades propias do discurso escrito ou da fala, tamén presenta outras que o distinguen e que permiten a súa clasificación como unha nova modalidade de comunicación lingüística.

3.1. Oralidade e escrita

Existen diversas posibilidades para clasificarmos os textos en base a unha tipoloxía discursiva ou outra e entre elas destacan fundamentalmente dúas: a primeira, que os agrupa en función da temática e da intención comunicativa –e así distinguimos o texto literario, o xornalístico, o científico, o publicitario etc.; e a segunda, que os distribúe tendo en consideración a canle a través da cal son transmitidos, ou sexa, o medio gráfico ou o fónico (López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado 2010: 493-520). Se ben que non aprofundaremos nas distintas tipoloxías textuais en función da temática ou da intención comunicativa, dado que excede os obxectivos do noso traballo, faise necesario analizarmos, *grosso modo*, as características que presentan os textos orais e os textos escritos, pois, como xa sinalamos, isto contribuirá para unha mellor comprensión dos trazos do discurso electrónico. Freixeiro Mato (2006, IV: 35) subliña, a este respecto, que embora texto escrito e texto falado participen dun mesmo sistema lingüístico, cada un deles posúe características propias, debido a que fala e escrita son tamén dúas modalidades diferentes de emprego da lingua, sen por iso constituíren “formas dicotómicas de

6 En López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado (2010: 27-29) xa figura este novo tipo de intercambio, en paralelo á comunicación animal e á humana, e é definida como “un proceso interactivo desenvolvido en contornas computacionais que veu incrementar decididamente a capacidade comunicativa do individuo”.

dous pólos opostos, senón un contínuum tipolóxico das prácticas sociais⁷. A complementariedade de ambas as modalidades verase reflectida no carácter híbrido que presenta o discurso electrónico. No entanto, achamos conveniente mantermos esa dupla visión para nos aproximarmos dos trazos que caracterizan unha e outra tipoloxía textual.

Canto ás diferenzas entre o discurso oral e o discurso escrito (véxase táboa 2), cómpre mencionarmos, antes de máis, que existen múltiples aproximacións e, por tanto, unha abundante bibliografía⁷. En relación cos textos orais, López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado (2010: 494) sinalan os seguintes trazos máis característicos: transmisión e recepción a través da canle oral-auditiva, mensaxe inmediata e efémera, agás no caso de seren gravacións, adecuación ao contexto inmediato, ausencia de referencias ao tempo e ao espazo en que se emite, presenza de deícticos, digresións temáticas, espontaneidade e, consecuentemente, maior liberdade no cumprimento das regras gramaticais (anacolutos, erros de concordancia etc). Trátase de textos implícitos e redundantes, cuxa falta de planificación vai provocar que sexan fragmentados, incompletos e pouco elaborados (Freixeiro Mato 2006, IV: 35). Para alén do emprego do código lingüístico, os textos orais recorren a numerosos recursos paralingüísticos, cal a entoación, os xestos, as pausas etc., e permitirán, na maioría dos casos, obtermos unha caracterización social, xeográfica e xeracional, na medida en que estes trazos serán máis visíbeis do que no discurso escrito. No tocante á súa caracterización gramatical, o antedito autor sinala un maior predomínio de cláusulas curtas, simples ou coordenadas, un escaso ou nulo uso da voz pasiva e unha menor densidade e precisión léxica (ausencia de frases de relativo, emprego de paralelismos sintácticos, fonéticos e léxicos, profusión de sintagmas nominais, mudanzas de rexistro e abundancia de enunciados de corrección⁸, tendencia á elipse etc.). Finalmente, o discurso oral vai presentar unha utilización reiterada de marcadores discursivos interactivos, para confirmar se a progresión temática se está a realizar ou non con éxito.

Pola súa banda, o texto escrito é transmitido e recibido a través da canle visual e constitúe, por regra xeral, unha mensaxe duradeira e asincrónica, isto é, o destinatario do texto pode escoller os tempos de lectura e pode, igualmente, voltar a el tantas veces desexar, pois, á diferenza do texto oral, o escrito non precisa de

7 Se ben que seguiremos fundamentalmente Freixeiro Mato (2006, IV) e López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado (2010) por se trataren de achegas recentes e cuxo centro de atención é a lingua galega, cómpre, no entanto, citarmos tamén outras obras igualmente relevantes: Crystal (2006), Ochs (1979), Akinnaso (1982), Bedmar (1989), Yabuuchi (1998), Bustos Tovar (1997) e Halliday (1994).

8 Con enunciados de corrección facemos referencia á habitual presenza de reformulacións e de mudanzas no discurso, en moitas ocasións produto dunha actividade cooperativa entre os interlocutores (Yus 2001: 105).

ser enunciado máis do que unha vez para que perdure no tempo. Neste sentido, o texto escrito posúe unha maior autonomía en relación ao contexto en que se encontra o autor/lector no momento de realizaren a súa actividade (escrita e lectura respectivamente)⁹. Por esta razón, tamén se van documentar numerosas alusións ao tempo e ao lugar en que se escribe para favorecer unha mellor comprensión e evitar ambigüidades (datas, localización, identificación do emisor etc.). Os textos escritos son discursos elaborados e, por tanto, presentan un maior respecto na aplicación das regras gramaticais e aproxímanse da lingua estándar. Outrosí, o emprego de recursos lingüísticos, fundamentalmente a puntuación, para representar o código non lingüístico, contribuirá para dotar o texto de progresión temática (López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado 2010:494). Freixeiro Mato (2006, IV: 35) apunta tamén para o carácter explícito, condensado e planificado dos textos escritos que, en consecuencia, serán non fragmentados, elaborados e cun predominio de cláusulas complexas, sobre todo subordinadas, e unha frecuente utilización da voz pasiva. Igualmente, presentan unha maior densidade e precisión léxica e un abundante emprego de marcadores discursivos textuais que permiten estruturarnos mellor os textos.

A pesar da distancia aparente que parece mediar entre estas dúas variedades do discurso, algúns investigadores encontraron puntos en comúns entre a oralidade e a escrita. Así, Freixeiro Mato (2006, IV: 35-36) sinala que nin todas as características apuntadas son exclusivas dos textos orais ou dos escritos, do mesmo modo que este non é o único criterio de distinción posíbel. Nestes medios, afirma que existen textos falados, como os relatorios ou as comunicacións en congresos, as entrevistas formais etc., “que se aproximan máis do que comunmente se consideran características dos textos escritos” e, no lado oposto, achamos cartas a familiares ou amizades ou mesmo diálogos humorísticos que, embora sexan representados por escrito, partillan un maior número de trazos co discurso oral. Algo semellante acontece co texto electrónico, onde tamén non é posíbel aplicarmos esta visión dicotómica, pois, na liña do exposto por López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado (2010: 494), “a súa singularidade impide a adscrición tanto ao texto escrito a pesar do seu carácter gráfico, como ao texto oral, aínda que intente representar trazos propios deste como a entoación, os xestos etc.”. A seguinte táboa resume as principais diferenzas entre a oralidade e a escrita e formula un interrogante: en que lugar podemos situar o texto electrónico en relación a estas características?

9 Sobre este particular, Yus (2001: 100) afirma que o discurso escrito actúa como elemento distanciador dos dous polos da comunicación, quere dicir, o da creación e o da recepción.

Oralidade	Escrita
1. A fala está limitada polo tempo, é dinámica, momentánea. Forma parte dunha interacción onde os interlocutores están presentes e o falante ten en mente un destinatario concreto (ou varios).	1. A escrita está limitada polo espazo, é estática e permanente. É o resultado dunha situación en que o escritor está distante da persoa lectora e, na maioría dos casos, esta será descoñecida.
2. Non hai lapso de tempo entre a produción e a recepción da mensaxe, a non ser que se introduza de modo deliberado. A fala é espontánea e rápida e polo tanto os intercambios orais costumaban carecer dunha planificación elaborada. A presión para pensar dá lugar a repeticións, reformulacións, modalizacións etc. Os límites da cláusula non adoitan estar claros, se ben que a entoación e a pausa ofrecen algunhas pistas para a súa identificación.	2. Sempre se produce un desfase entre a produción e a recepción da mensaxe. Os escritores deben anticipar estes efectos e tamén os problemas de lectura e de interpretación que se poidan derivar. A escrita permite a relectura e unha análise pormenorizada. Por tanto, favorece unha coidada organización do discurso e unha expresión ordenada. As unidades discursivas están delimitadas a través dos sinais de puntuación.
3. A interacción presencial permite apoiar o discurso en pautas extralingüísticas, como a expresión facial e a xestual para transmitir significados. O léxico costuma ser impreciso e utilízanse numerosas expresións deícticas para faceren referencia á situación.	3. A ausencia de contacto visual provoca que os participantes non poidan confiar no contexto para clarexaren o significado. Tamén non existe unha retroalimentación inmediata. O emprego de expresións deícticas na escrita pode favorecer a ambigüidade.
4. Presenza de palabras e construcións pertencentes a un rexistro informal: contraccións, cláusulas simples e/ou coordenadas, vocabulario coloquial etc.	4. Presenza de enunciados complexos, vocabulario abstracto e sintaxe elaborada, propios dun rexistro de lingua formal.
5. Predominio da función social ou fática da lingua: emprégase para expresar relacións sociais, opinións ou mesmo para pasar o tempo. A prosodia e os trazos non verbais permiten expresar un amplo abano de matices.	5. A escrita é apropiada para o rexistro de feitos, para a comunicación de ideas, para tarefas de memoria e para a aprendizaxe. Os textos son máis doados de examinar e de almacenar.
6. Ofrece a oportunidade para reformularmos un enunciado en canto a outra persoa escoita, embora os erros unha vez ditos non poidan eliminarse. Igualmente, as interrupcións e os solapamentos son moi habituais.	6. Os erros e outro tipo de inexactitudes poden eliminarse en posteriores revisións ou versións do texto, sen que o lector saiba que nalgún momento estiveron aí e as interrupcións tamén fican inadvertidas no produto final.
7. As propiedades únicas da fala inclúen a maior parte da prosodia. Os matices da entoación, os contrastes no volume, o tempo, o ritmo, as pausas e outros tons de voz non poden definirse con exactitude.	7. As características únicas da escrita abarcan páxinas, liñas, maiúsculas, organización espacial, puntuación. Tan só unhas poucas convencións gráficas están en relación coa prosodia (interrogacións, exclamacións ou cursivas). Os cadros, os gráficos, as fórmulas complexas non poden lerse ben en voz alta, senón que deben asimilarse de modo visual.

Táboa 2. Diferenzas entre a escrita e a oralidade. Baseado en Crystal (1995)

3.2. O texto electrónico. Un xénero híbrido?

O que converte o discurso electrónico nun medio de comunicación tan interesante para os lingüistas é o xeito en que se nutre de propiedades que pertencen por igual a ambos os ámbitos do par escrita e oralidade. Este trazo tivo consecuencias mesmo para atribuír un nome a este novo fenómeno. Como vimos anteriormente, *ciberfala* e *texto electrónico* costumaban ser os máis frecuentes; ora ben, nos últimos tempos apareceron outros vocábulos que pretenden resaltar as súas propiedades discursivas, entre os que destacan *conversa por escrito* (Young 1994), *texto escrito oralizado* e *conversa virtual* (Yus 2001), *conversa escrita* (Blanco Rodríguez 2002), *conversa textual* (Chardenet 2004), *texto oralizado* (Oesterreicher 1996), *texto escrito interactivo* (Werry 1996) e *conversa gráfica* (López Viñas / Lourenço Mória / Moreda Leirado 2010). En todas elas se torna visíbel a importancia da converxencia de códigos para definir esta modalidade textual, se ben que a depender do enfoque teórico adoptado, unhas priman a compoñente oral e outras o seu carácter gráfico. Neste sentido, Yus (2001: 79) acha que estamos perante unha conversa oral nun soporte escrito e que constitúe unha nova forma de comunicación que presenta os seus propios códigos de funcionamento.

Para este autor, a oralidade responde de modo fundamental á tentativa para aproximar estes intercambios da interacción presencial, máis rica en matices e así poder expresar a actitude proposicional do emisor, presente no texto que se tecleou na pantalla. De igual modo que Yus (2001: 139), as concepcións do discurso electrónico presentes en Oesterreicher (1996) e Werry (1996) levan á consideración de que esta modalidade constitúe un híbrido entre a estabilidade e a formalidade da letra impresa e a calidade efémera e informal da fala. No entanto, nin todos os estudiosos concordan con esta orientación: Blanco Rodríguez (2002), López Alonso (2002) e Vela Delfa (2005), entre outros, sosteñen a hipótese contraria, quere dicir, que embora posúa trazos que a aproximen destes códigos lingüísticos, presenta características propias que permiten diferenciala de calquera outro xénero escrito ou oral preexistente. Por tanto, esta dualidade intrínseca das interaccións que se producen en contornos virtuais configúrase como o factor fundamental que sitúa os textos electrónicos –SMS, chats, correos electrónicos, foros, blogs etc.– na encrucillada entre o oral e o escrito: por un lado, a comunicación no medio dixital pode ser considerada gráfica de acordo coa canle a través da que se transmite a mensaxe, mentres que se temos en conta o contexto en que esta é producida, as características da situación que rodea o intercambio e as necesidades comunicativas dos falantes a interacción virtual aproxímase máis do discurso oral.

3.2.1. Diferenzas e similitudes co discurso oral

De acordo coa proposta levada a cabo por Payrató (1996: 59), as interaccións electrónicas manifestan os mesmos trazos que a conversa coloquial, a excepción de que nas primeiras a natureza dos intercambios é escrita e non oral. Neste sentido, é posíbel establecermos paralelismos entre as interaccións face a face e aquelas producidas no medio virtual: en liñas xerais, podemos aplicar ás comunicacións mediadas once dos trece criterios con que Sacks / Schegloff / Jefferson (1974) caracterizan a conversa espontánea: i) ambas as interaccións son dialogadas, ii) fala unha persoa de cada vez, iii) a orde dos turnos non é fixa, iv) tampouco o é a duración, v) esta non se especifica previamente, vi) o que din os interlocutores non foi determinado con anterioridade, vii) a distribución dos turnos é libre, viii) pode variar o número de participantes, ix) o discurso pode ser continuo ou descontinuo, x) utilízanse diferentes unidades formais para a construción dos turnos: palabras, frases, cláusulas etc., e xi) existen mecanismos para repararen as transgresións na toma de turnos. Os outros dous criterios para os cales non é posíbel determinarmos similitudes na conversa virtual son os encabalgamentos entre os participantes e as transicións entre os turnos, dado que nestes casos dependen de como xestione as intervencións a ferramenta informática en cuestión.

Aínda considerando que o intercambio de mensaxes a través de dispositivos electrónicos equidista da conversa e da comunicación escrita, Torres i Vilatarsana (2000) tamén encontra certas similitudes entre o discurso electrónico e o das interaccións presenciais: i) a simultaneidade na emisión e na recepción das mensaxes, o que dá mostra de certo tenor interactivo ii) o emprego de actos ilocutivos e de actos interactivos, que tamén poden ser paralingüísticos, na interacción comunicativa¹⁰; iii) a numerosa presenza de parellas adxacentes do tipo pregunta-resposta, saúdo-despedida; iv) ambas as modalidades discursivas, virtual e presencial, mostran un estilo informal e espontáneo e, en consecuencia, presentan repeticións, elisións, exclamacións, erros gramaticais, incoherencias a nivel textual etc.; v) na mesma liña destacaríase a existencia dunhas estruturas sintácticas e dun léxico coloquial común que conforma unha variedade lingüística cun argote específico. A este respecto, cómpre destacarmos que a escrita oralizada dos sistemas de interacción electrónica intenta reproducir a fonética coloquial da fala, o que ten como resultado a transgresión das normas ortográficas en favor dun maior achegamento á oralidade. Isto, por súa vez, contribúe para tornar as interaccións máis rápidas: Vela Delfa (2005: 171) afirma que a aceleración do ritmo interaccional constitúe un fenómeno moi característico das conversas virtuais. Quere dicir, os usuarios tentan manterse na temporalidade característica do diálogo

10 A propia autora é consciente de que “el repertori d’actes interactius no lingüistics en el cas dels xats és més limitat que en la conversa presencial. No és possible assenyalar una ampolla d’aigua perquè algú ens l’apropi, como s’esdevindria en una conversa en el context d’un dinar [...]. Ara bé, també hi ha actes interactius no verbals comuns a xats i converses com és el cas d’alguns gestos facials”.

e isto xustifica o predominio de enunciados breves, da escrita fonética, da elipse etc. O importante neste tipo de intercambios é manter o ritmo para mostrar que se está a participar de forma activa, ou sexa, para facer ver que se está copresente.

Mais mesmo naquelas situacións próximas da fala, a conversa electrónica presenta grandes diferenzas a respecto das interaccións presenciais, derivadas sobre todo da influencia da tecnoloxía. Como sinalamos en 1.1.3, as propiedades que máis afastan o texto electrónico das conversas orais son a ausencia de información paralingüística e a diminución da capacidade de retroalimentación, motivadas pola distancia física dos interlocutores que participan no intercambio (Mayans 2002). Na mesma liña, Crystal (2006: 32-33) indica que a primeira das distincións é a falta de resposta simultánea: as mensaxes que se enviaren mediatizadas estarán completas e serán unidireccionais¹¹. Do mesmo modo, non temos forma de sabermos o impacto que a nosa mensaxe causa en canto se está a escribir, se esta foi entendida ou se precisa ser reformulada ou clarexada. Outrosí, os dispositivos mediadores non permiten enviarnos un equivalente electrónico do xesto de asentimento simultáneo (“aha”) ou calquera outra reacción xestual, pois as mensaxes non poden superporse. Estas mesmas circunstancias son aplicábeis nos sistemas de duplo sentido, como o *talk*, a pesar de que a súa disposición poida facernos pensar que permiten unha resposta inmediata. Outra grande diferenza entre a interacción electrónica e a conversa face a face, tamén resultado da natureza tecnolóxica do medio, é que o ritmo do intercambio mediatizado é máis lento que aquel que se realiza de modo presencial e, ao tempo, tampouco admite a maior parte das cualidades máis significativas da conversa.

Sobre esta cuestión, convén termos en conta que en aplicacións como o correo electrónico, as listaxes de distribución, os foros ou as SMS, as mensaxes poden tardar en chegar desde segundos até días. A frecuencia do intercambio variará en función dalgúns factores como as propiedades técnicas dos dispositivos inmersos na comunicación, a personalidade do usuario, os seus hábitos (se contesta ao instante ou só en horas concretas) e as circunstancias en que este se encontrar inmerso (se tiver acceso ao terminal en todo momento, conexión á Internet etc.). A este respecto, Crystal (2006: 34) subliña que

The time-delay (usually referred to as *lag*) is a central factor in many situations: there is an inherent uncertainty in knowing the length of the gap between the moment of posting a message and the moment of receiving a reaction. Because of lag, the rhythm of an interaction –even in the fastest Netspeak

11 “When we send a message to someone, we type it a keystroke at a time- in the manner of the old teleprinters. The message does not leave our computer until we ‘send’ it, and that means the whole of a message transmitted at once, and arrives on the recipient’s screen at once. There is no way that a recipient can react to our message while it is being typed, for the obvious reason that recipients do not know they are getting any messages at all until the text arrives on their screens” (Crystal 2006: 33).

encounters, in instant messaging, synchronous chatgroups, and virtual worlds—lacks the pace and predictability of that found in telephonic or face-to-face conversation. Even if a participant types a reply immediately, there may be a delay before that message reaches the other members' screens, due to several factors, such as bandwidth processing problems, traffic density on the host computer, or some problem in the sender's or receiver's equipment. Even 'instant' is relative.

Por tanto, unha demora pronunciada xerará en moitos casos grande frustración desde ambos os extremos da canle comunicativa. A respecto do remitente, pode que se lle pasase o momento adecuado para falar porque o tema que quería tratar xa foi substituído por outro novo e se afasta da memoria partillada polo resto dos interlocutores. No tocante ao destinatario, a demora recíbese con ambigüidade, pois é difícil inferirmos a causa que a provoca; os silencios tamén poden producirse nas conversas presenciais e nas telefónicas, mais nestes casos a existencia de turnos de palabra preestabelecidos contribúen para unha clarificación inmediata. Para alén disto, canto máis numeroso for o grupo de participantes que integra a conversa, maior dificultade: as demoras entre dúas persoas poden ser molestas, pero son máis doadas de manexar, porque cada participante só ten de se preocupar dun único interlocutor. Por exemplo, de se producir un retraso considerábel nunha situación de correo electrónico ou de SMS, a interacción pode realizarse por novas vías, como o telefone. Mais en contextos de interacción múltiple como nos chats o retraso na comunicación ten consecuencias moi distintas, xa que interfere con outro trazo da interacción presencial, o turno de palabra. Nos sistemas de interacción electrónica os turnos de fala, do mesmo modo que outras estratexias conversacionais, están suxeitas á secuenciación que impón o software que xestiona a interacción. Os solapamentos e as interrupcións da conversa presencial non costuman producirse na virtual, mais si poden existir interferencias provocadas pola falta de sincronización nos turnos de fala por razóns de índole tecnolóxica. A orde en que se reciban as mensaxes no sistema será aquela que se reflecta na pantalla dos participantes, mais o modo en que se envía a información por medio da Rede —isto é, a través de paquetes— pode provocar que se invirtan os turnos de palabra e que se produzan solapamentos impensábeis nunha conversa presencial.

Para alén das cuestións relativas á resposta e á alternancia dos turnos, tamén as propiedades formais do medio separan, como xa tivemos oportunidade de comprobar (cfr. 1.1), as interaccións electrónicas das presenciais. Nesta liña, na comunicación tradicional é imposible mantermos unha conversa con máis de unha ou de dúas persoas a un tempo. Como sinala Crystal (2011: 25), “entering a room in which several conversations are taking place simultaneously, we cannot pay attention to all of them or interact with all of them”. Porén, nas conversas virtuais o mantemento de interaccións múltiples é unha actividade habitual. O exemplo máis claro témolo nas salas de chat,

onde podemos observar unha continua xustaposición de conversas sobre diferentes tópicos discorrendo na mesma pantalla¹². Os seus usuarios poden atender todas elas, responder en función do seu interese, da súa motivación e, en última instancia, da súa habilidade para teclearen. Este feito levou a postular o concepto de *multidiálogo*, que xorde para designar dous fenómenos relativos ao alto grao de interactividade destes contextos: por un lado, fai referencia á participación de máis de dous interlocutores nunha mesma interacción e, por outro lado, tamén se aplica ao desenvolvemento –por parte das persoas participantes– de conversas paralelas, embora non relacionadas, nun mesmo espazo (Vela Delfa 2005: 77). Nos dous casos, a participación múltipla pode formular problemas interpretativos e alteracións nas expectativas de relevancia dos usuarios, derivadas, en última instancia, da ausencia física dos interlocutores no momento de interaxiren.

En relación coa noción de *multidiálogo* encontramos o de *hiperpersonalidade*, proposto por Walther (1996) para se referir á posibilidade que os sistemas de interacción electrónica ofrecen aos usuarios para manter máis de unha interacción ao mesmo tempo e en espazos e pantallas diferentes, circunstancia que, como xa mencionamos, só pode ter lugar en contextos virtuais dado que nos intercambios presenciais a ausencia de persistencia textual convertería a xestión simultánea nunha tarefa insustentábel do punto de vista cognitivo (Vela Delfa 2005: 78). Na comunicación mediada por computador existen diferentes niveis de persistencia textual: se ben que nos foros de debate as mensaxes costumaban ser almacenadas, nos chats os intercambios están presentes na pantalla até que os participantes realizan novas contribucións que deslocan as anteriores. Con todo, até o sistema máis efémero da CMC manifesta unha maior persistencia que a comunicación oral. O propio Walther (1996) afirma que o carácter de impersonalidade con que se describiu en numerosas ocasións a comunicación electrónica favorece a acumulación de intercambio. Este autor emprega o concepto de *multipersonalidade* para facer referencia ao desenvolvemento de personalidades diversas ao mesmo tempo. Esta característica permite maximizar a estimulación e, en consecuencia, minimizar o aborrecimento. Isto é, multiplica a intensidade do proceso interactivo, dado que concentra un maior grao de interactividade nun único marco temporal. Herring (1999) alude a esta propiedade para xustificar o éxito deste tipo de interacción e para explicar o interese dos internautas nestes sistemas, a pesar do esforzo que implica a superación das limitacións comunicativas que, de partida, impón o medio dixital¹³.

12 No ámbito das conversas privadas a única diferenza é que os usuarios contan con tantas interfaces como conversas mantiveren, o que facilita en maior medida seguir o fio discursivo de cada unha delas sen tantas complicacións como nas interaccións públicas.

13 Na mesma liña de Herring, Walther (1996) sostén que a comunicación electrónica favorece a socialización en maior medida que as interaccións presenciais e, en consecuencia, considera a multipersonalidade unha das características fundamentais para entendermos a súa popularidade, a pesar das restricións do soporte electrónico.

Para resolver os problemas que pode ocasionar a ausencia de elementos paralingüísticos na comunicación mediada e para a aproximar da conversa presencial, as persoas usuarias destes sistemas electrónicos deseñaron un conxunto de mecanismos encaixados a codificaren en formato texto parte do contido intencional das súas producións (cfr. 2.2.3). A pesar de que a comunicación electrónica se basea nun conxunto de caracteres estandarizados, o seu aspecto físico non perdeu interese, senón todo o contrario, pois un dos trazos máis significativos do discurso electrónico é o desenvolvemento de estratexias e de convencións en torno á natureza gráfica do signo para expresar a información paralingüística (Vela Delfa 2005: 74), como se verá en seccións posteriores. Estas características presentes no texto electrónico poden verse como un modo de evitar as ambigüidades e as interpretacións erradas que aparecen cando se exige á linguaxe escrita que achegue a carga de significado que corresponde á fala.

Trátase de estratexias, compensatorias nuns casos, innovadoras noutros, mais en liñas xerais podemos afirmar que as interaccións en contornos dixitais posúen unha capacidade moi limitada para transmitiren significado a través de trazos cinésicos, proxémicos e paralingüísticos. Igualmente, se a isto lle acrecentarmos a incapacidade para comunicar por medio de aspectos prosódicos, poderemos concluir que a ciberfala se sitúa a unha distancia máis do que considerábel da linguaxe falada. Estas limitacións xorden, segundo Crystal (2006: 43-44), da actual dependencia do medio no que se refire á rapidez e á capacidade para interactuarmos co teclado, pois mesmo aquela persoa hábil na escrita electrónica non se aproxima o suficiente da espontaneidade e da rapidez da fala. Do mesmo modo, até as mensaxes máis espontáneas conteñen elementos de planificación previa e permiten realizar pausas durante o proceso de produción, de igual forma que repasar mentalmente o texto antes de que sexa enviado, e isto non é posíbel na maior parte das comunicacións presenciais. Por tanto, embora esta nova modalidade de comunicación trate de se aproximar da fala, en determinados contextos de interacción está aínda lonxe de a alcanzar¹⁴.

3.2.2. Diferenzas e similitudes co texto escrito

Logo de comprobarmos que a conversa virtual non pode identificarse coas propiedades que caracterizan a oralidade, poderíamos esperar que mostrase maiores similitudes coa escrita, dado que, en definitivo, o medio que alberga este tipo de producións é eminentemente textual. Porén, tampouco neste casos a situación é cla-

14 Millard (1996: 147) denomina este feito *minimalismo metacomunicativo* e sinala que “textual cyberspace filters away all qualities of a personal self save the highly mediated, acutely self-conscious elements than appear in written language” e acrecenta ademais que “phatic or metacomunicative cues, the linguistic and paralinguistic signs that maintain cognizance of the social relation between the sender and receiver of a message, are drastically reduced in this medium”.

ra, porque tamén aquí existen notábeis diferenzas. Crystal (2004: 76) afirma que a primeira radica na limitación espacial a que está sometida a escrita tradicional, isto é, o feito de que un esquivo de texto sexa estático e permanente na páxina. Nas súas palabras, “if something is written down, repeated reference to it will be an encounter with an unchanged text. We would be amazed if, upon returning to a particular page, it had altered its graphic character in some way”. As interaccións electrónicas, polo contrario, non se axustan a este parámetro: unha web instalada na Rede pode variar dunha visita para outra por diversos motivos: actualizouse o contido, mudouse o deseño gráfico, acrecentáronse novos elementos etc. Igualmente, a escrita que se pode observar nestes contornos nin sempre é estática, debido ás posibilidades técnicas que permiten que o texto poida moverse pola pantalla, mudar de cores, aparecer e desaparecer, entre as máis comúns. Se temos en conta a perspectiva da persoa usuaria, na escrita electrónica existen oportunidades para transformaren o texto de moitas formas, impensábeis na escrita tradicional: unha vez que temos o texto este pode ser cortado, colado, eliminado, revisado, anotado, reestruturado etc.

Sen saírmos das características impostas pola limitación espacial, cómpre termos en conta que tamén os sistemas de interacción electrónica mostran diferenzas coa escrita tradicional. A modo de exemplo, as SMS e os correos electrónicos costumaban definirse como textos estáticos e permanentes, mais a eliminación automática do texto costuma ser un procedemento moi habitual e se ben que nos medios asincrónicos as mensaxes presentan un maior prazo de duración, nos sincrónicos este tempo pode ser moi reducido. A persistencia textual constitúe unha das características que máis aproximan o texto electrónico da modalidade escrita e incorpora certas propiedades á conversa que non podemos achar nas interaccións cara a cara: unha persoa que se introducir no discurso tempo despois de que este se iniciase poderá ver todo o que se dixo, reflexionar sobre isto ou reaccionar, aínda que a persistencia é relativamente breve se se compara coa duración normal da escrita noutros soportes. Outrosí, nos sistemas en que as mensaxes son almacenadas na orde en que foron recibidas pola aplicación podemos recuperar unha conversa anterior ou buscar un tema determinado dun modo que non é posíbel na conversa espontánea, a non ser que esta sexa gravada (Erickson 1999). Con todo, na práctica ningún dos sistemas mencionados permite realizar este tipo de actividades con facilidade, sen demora e cumprindo as características da interacción presencial¹⁵.

A respecto da planificación previa das mensaxes electrónicas, é preciso sinalarmos que podemos achar casos moi diversos, isto é, desde persoas que envían mensaxes

15 A característica fundamental da web é o hipertexto e este tamén garda un relativo paralelismo con algúns dos métodos tradicionais para remitir a certas partes do texto: notas a rodapé, citas e índices, por exemplo (Crystal 2004: 78). Porén, coidamos que non se trata dun trazo relevante para caracterizar os sistemas de CMC do punto de vista textual.

sen ningún tipo de revisión, sen demasiada preocupación polos erros tipográficos, polas incorreccións ortográficas ou outras anomalías que poidan aparecer¹⁶, até persoas que dedican a mesma atención a revisaren a súa escrita nestes medios, de igual forma que noutro tipo de contextos non relacionados coa tecnoloxía. Ás veces, unha mesma persoa poderá realizar ambas as prácticas a depender de variábeis comúns ao resto de producións lingüísticas cal o contexto, os destinatarios ou a idade das persoas a quen se dirixir. A respecto do primeiro factor sinalado, o contextual, convén repararmos en que determinados sistemas, dadas as súas circunstancias comunicativas, favorecen o emprego dunha escrita rápida e pouco elaborada e a primacía do contido sobre a forma. Isto é, nun contexto onde a presión por comunicar rapidamente é moi alta o importante é transmitir a maior cantidade de información posíbel no menor espazo de tempo. Desde unha perspectiva gráfica, esta situación traducirase nunha menor planificación do texto escrito, nunha falta de revisión e na relaxación das normas ortográficas. No entanto, o feito de que se desenvolvesen determinados recursos como os emoticones e outro tipo de convencións gráficas demostra, cando menos, certo grao de inxenio e de creatividade por parte dos internautas o que, en última instancia, remite para unha actuación deliberada sobre a lingua.

A escrita electrónica está visualmente descontextualizada, isto é, carece de resposta a través de imaxes ou de icones e, neste sentido, é igual que a escrita tradicional. Porén, os medios electrónicos costumaban ofrecer certas axudas visuais para apoiar o texto. A modo de exemplo, na web poden incorporarse fotografías, animacións, mapas etc., e, do mesmo modo, noutros sistemas de comunicación mediada poden incluírse determinados elementos visuais, como os emoticones e as imaxes de perfil dos interlocutores, entre outras¹⁷. Igualmente, a eficacia comunicativa dos sistemas de interacción electrónica é moi variábel. A este respecto, Crystal (2006: 49) subliña que para o caso da web, dos foros e do correo electrónico a resposta debe ser un si rotundo, mais o resto dos casos non permiten asentir coa mesma firmeza, isto é, “within the reality parameters established by a virtual world, factual information is certainly routinely transmitted, but there is a strong social element always present which greatly affects the kind of language used”. Así as cousas, canto máis acadé-

16 “This is actually a rather minor effect, which rarely interferes with intelligibility. It is patently a special style arising out of the pressures operating on users of the medium, plus a natural desire (especially among younger –or younger-minded- users) to be idiosyncratic and daring. If I receive an e-mail from M in which he mis-spells a Word, I do not conclude from this that ‘M can’t spell’. I simply conclude that M is not a good typist or was in a hurry. There is nothing truly revolutionary here” (Crystal 2004: 79).

17 Neste punto debemos ter en conta tamén a importancia da introdución das cámaras web, que están a alterar a dinámica comunicativa das interaccións electrónicas e que permiten salvar grande parte dos obstáculos visuais da comunicación mediada.

mico for o contexto en que se produciren as interaccións, máis concreta será a súa finalidade, en canto que se se tratar de espazos máis lúdicos e sociais, existirá unha maior probabilidade de que o contido dos seus enunciados non ofrezca ningún tipo de información.

Igualmente, outra das características que permiten compararmos os trazos da modalidade escrita tradicional coa producida en contextos electrónicos é a riqueza gráfica destas manifestacións lingüísticas. Máis unha vez, debemos falar de gradación, pois, se nos últimos tempos o progreso tecnolóxico puxo á disposición dos usuarios unha serie de variacións tipográficas e cromáticas que superan con moito o bolígrafo, a máquina de escribir e o primitivo procesador de textos e aumentou as posibilidades de edición convencional (texto animado, son, vídeo etc.), isto non garante que se utilicen de forma apropiada. Na liña do exposto en Crystal (2006: 50) debemos sinalar que

despite the provision of a wide range of guides to Internet design and desk-top publishing, examples of illegibility, visual confusion, over-ornamentation, and other inadequacies abound, there are compounded by the limitations of the medium, which cause no problem if respected, but which are often ignored, as when we encounter screenfuls of unbroken text, paragraphs which scroll downwards interminably, or text which scroll awkwardly off the right-hand side of the screen. The difficulties are specially noticeable in blogging, where many pages fail to use the medium to best effect. The problems of *graphic translatability* are only beginning to be appreciated –that it is not possible to take a paper-based text and put it on a screen without rethinking the graphic presentation and even, sometimes, the content of the message. Add to all this the limitations of the technology. The time it takes to download pages which contain ‘fancy graphics’ and multimedia elements is a routine cause of frustration, and in interactive situations can exacerbate communicative lag.

Baron (2000: 250) describe a influencia dos medios escrito e oral en relación a catro dimensións¹⁸: i) a dinámica social, que fai referencia aos vínculos entre os participantes do intercambio e que se aproxima da escrita, dado que os interlocutores están fisicamente separados, ii) o formato, isto é, as características que presenta o texto como resultado da tecnoloxía a través da cal se formula, se transmite e se recibe; neste punto, prodúcese unha converxencia entre a escrita e a oralidade: como na primeira, as producións lingüísticas poden permanecer no tempo e a respecto da segunda, o texto electrónico costuma estar pouco planificado ou estruturado; iii) a

18 A lingüista norteamericana aplica esta descrición ao caso concreto do correo electrónico, de modo que poderá variar nalgún aspecto se for aplicada a outros sistemas de interacción mediada como os chats ou as SMS, entre outras.

gramática, no referente aos aspectos léxicos e sintácticos das mensaxes: en relación ao léxico a ciberfala aproxímase da oralidade, pois emprega con moita frecuencia as primeiras e as segundas formas dos pronomes persoais e un vocabulario informal e coloquial; canto á sintaxe, máis unha vez achamos a converxencia entre as dúas modalidades: por un lado, unha grande parte dos textos dixitais costuma presentar cláusulas subordinadas e un número alto de disxuncións como na escrita e, por outro lado, o uso de tempos presentes e de contraccións aproxímana da fala; iv) o estilo: as eleccións que as persoas usuarias dos sistemas de CMC realizan para determinaren como expresar as súas intencións do punto de vista semántico presentan unha maior similitude coas empregadas na oralidade, xa que manifestan un baixo nivel de formalidade e a expresión das emocións nin sempre se controla.

Se confrontarmos os datos que manexamos nas páxinas que nos preceden, comprobaremos que a ciberfala presenta máis propiedades que o vinculan coa escrita do que coa fala, resultado da natureza do soporte que a alberga, de base fundamentalmente gráfica. Con todo, de entre as diferentes situacións comunicativas que ofrece o contorno dixital haberá algunhas que polas súas propiedades se aproximen máis da escrita ou da oralidade. Sobre este particular, Crystal (2006: 31) sinala que nun dos extremos podemos achar a páxina web que, no relativo ás súas funcións, non se diferencia dos contextos tradicionais onde se emprega a escrita; en canto no lado oposto existen outros medios de comunicación que se achegan máis á interacción propia da fala, cal os chats ou a mensaxaría instantánea¹⁹. Por seu turno, os correos electrónicos e as mensaxes de texto situaríanse en posicións intermediarias a cabalo entre a oralidade e a linguaxe escrita. Baron (2000: 250) explica a este respecto que o perfil lingüístico do diálogo electrónico reflicte o contexto en que a mensaxe foi enviada, o que inclúe as particularidades lingüísticas do medio empregado. Neste sentido, a lingüista norteamericana subliña que en situacións de tipo informativo, o texto electrónico se aproximaría máis da escrita tradicional, en canto que “if you focus on contexts where message-senders appear personally involved in what they’re communicating instead of being strictly informative, electronic messages more resemble speech”.

Sobre este particular, Crystal (2006: 51) afirma que “Netspeak is better seen as written language which has been pulled some way in the direction of speech than as spoken language which has been written down”, se ben que tamén matiza que expresarmos este fenómeno unicamente en relación coa antedita dicotomía pode resultar enganoso en si mesmo. Isto é, o texto electrónico non é equivalente nin á escrita nin á fala, mais manifesta propiedades de ambas as modalidades, que foi

19 Será nestes casos onde os efectos sobre a linguaxe se tornen máis significativos, pois as mensaxes dependen do tempo (esperan unha resposta), son efémeras (poden ser eliminadas ou pasadas por alto unha vez que desaparecen da pantalla) e os enunciados manifestan a forza propia da conversa presencial.

incorporando ben por selección, ben por adaptación, ao tempo que presenta trazos particulares que permiten clasificármola como un sistema independente. En relación con isto, Davis / Brewer (1997: 19) consideran que se trata dunha fonte ecléctica: ao escribir no contorno electrónico as persoas adoptan convencións do discurso oral e do escrito para satisfacer as súas propias necesidades individuais comunicativas²⁰. Por tanto, o discurso electrónico é máis do que un conglomerado de trazos falados e escritos, dado que ofrece posibilidades que, por separado, os anteriores medios non posuían. De acordo con isto, deberémolo considerar como un novo medio de comunicación en que converxen todas as características apuntadas até o de agora (escrita + fala + propiedades do medio electrónico).

3.2.3. Estratexias para compensaren a ausencia das canles auditiva e visual no texto electrónico

Unha vez analizados aqueles aspectos máis significativos do discurso electrónico no relativo ao continuum oralidade / escrita, vira necesario facermos fincapé nas estratexias creadas polas persoas usuarias dos sistemas de CMC para compensar as restricións impostas pola comunicación *in absentia*, que dotan esta variedade de interacción electrónica dunha forte carga de oralidade. Con todo, para algúns autores, cal Crystal (2006: 37), as propiedades do medio limitan en certa medida estes mecanismos, pois “are so basic that it becomes extremely difficult for people to live up to the recommendation that they should “write as they talk”. Un dos ámbitos en que se desenvolveron estes mecanismos foi no campo da prosodia e da paralinguaxe e presentan o obxectivo fundamental de captar non só o que se di, mais como se di, do mesmo modo que a acentuación, o ritmo e o ton da voz nolo permiten identificar nas conversas cara a cara. Trátase, como é obvio, dunha compensación tipográfica que crea mensaxes híbridas entre a obrigatoriedade da súa escrita e a necesidade case biolóxica do usuario para as comunicar de forma oral (Yus 2001: 112-113). Esta tendencia oralizante deriva do alto grao de interactividade que existe nos intercambios a través de sistemas electrónicos, sobre todo no caso dos medios sincrónicos. Para o antedito autor, “esta ‘voz escrita’ desemboca, en muchas ocasiones, en una deformación textual que aspira a transcribir sobre la pantalla el mensaje que el usuario está sintiendo como un enunciado hablado”.

Por tanto, destaca como un dos recursos máis sobresalientes a innovación tipográfica do discurso electrónico. Os caracteres do teclado ofrecen ás persoas usuarias

20 Nesta liña, non está de máis lembrarmos que moitos dos recursos que os internautas empregan para reproduciren a oralidade no discurso electrónico están tomados daqueles que se utilizan na análise da conversación para transcribir un determinado texto oral: as maiúsculas para indicaren a énfase ou un elevado ton de voz, por exemplo.

unha ampla gama de posibilidades para connotaren os seus textos cunha sensación de oralidade; este xogo cos caracteres outorga tamén a estes sistemas de interacción un propósito lúdico e creativo. Crystal (2006: 37-38) afirma que, de forma semellante ao que aconteceu coa escrita tradicional, tamén na virtual se fixeron esforzos denodados para compensaren a falta de cualidades vocais no texto escrito e sinala entre os mecanismos máis recorrentes o emprego exaxerado dos signos prosódicos e da puntuación, o uso de maiúsculas, os espazos en branco e a utilización de símbolos especiais para enfatizar. Os exemplos abarcan desde a repetición fonemática de letras (*aaaaahhhh, Apufffff, vaaaaaaaale* etc.) e signos de puntuación (*que????? xenial!!!!*) para a compensación vocal do ton até o desenvolvemento dunha serie de convencións para dar énfase, como redixir todo en maiúsculas para indicar que se está a berrar, espazar as letras para sinalar “alto e claro” ou mesmo empregar os asteriscos e as aspas para resaltaren certos matices nunha palabra ou enunciado. Yus (2001: 114) tamén sinala as variacións intencionadas na ortografía, algunhas substitucións léxicas que funcionan como pistas metalingüísticas de connotación paraverbal (escribir *hmmmm*, por exemplo) e as composicións icónicas –emoticones²¹.

Como indicamos, o discurso escrito carece de expresións faciais, de xestos e de convencións sobre as posturas corporais e a distancia (elementos cinésicos e proxémicos), trazos que viran transcendentais na oralidade para exprimiren opinións, actitudes persoais ou mesmo moderaren as relacións sociais. Estas limitacións son compensadas no espazo virtual a través da introdución dos emoticones, fundamentalmente. O interesante para os lingüistas é determinar porque estas novidades se desenvolveron só para o soporte dixital, dado que non se trata de restricións exclusivas das tipoloxías textuais electrónicas, mais tamén se manifestan nos textos escritos en papel, como a carta tradicional ou o fax. Noutras palabras, a linguaxe escrita sempre tendeu á ambigüidade debido á omisión da expresión facial é á incapacidade para expresar os trazos da entoación e da prosodia característicos da modalidade oral, mais até este momento non se desenvolveran mecanismos compensatorios como os xa sinalados. A razón debe ter que ver coa inmediatez das interaccións que se producen na Rede e co seu afastamento da fala (Crystal 2006: 41-42). Na escrita tradicional contamos con máis tempo para pensarmos e contruímos enunciados que aclaren o seu contido proposicional, como as fórmulas de respecto, entre outras moi comúns. Porén, no ciberespazo as mensaxes escribíense con rapidez para non perderen o fio discursivo da conversa e, por tanto, adoitan carecer das cortesías habituais,

21 Nunha clasificación similar, Vela Delfa (2005: 75) destaca cinco mecanismos fundamentais: i) o emprego de maiúsculas para indicaren a elevación do ton da voz; ii) o uso de puntos suspensivos para marcaren a emoción; iii) a repetición de algún carácter para denotar énfase; iv) a utilización de aspas para xustificaren usos marxinais dun termo e v) o emprego de emoticones para exprimiren os estados de ánimo dos interlocutores e a actitude proposicional dos enunciados.

de forma que nun primeiro momento o contido pode parecer abrupto. Neste sentido, a introdución dun emotícone, por exemplo, non provoca unha demora excesiva e contribúe para dotar o texto de significado paralingüístico²².

Así as cousas, os enunciados textuais dos participantes na conversa electrónica tenden a exercer o mesmo papel que as producións orais nas conversas presenciais: chamaren a atención do destinatario, dirixírense cara ás intencións do emisor etc., e para isto utilizan diferentes estratexias textuais e tipográficas. Crystal (2006: 38) afirma que estes mecanismos serven para revelaren certa expresividade, mais aclara que o ámbito dos significados que designan é pequeno e que se limita a nocións amplas como pór énfase, denotar sorpresa ou asombro, mais non é posíbel utilizalos para outorgar outros matices máis sutís. Igualmente, sinala que o uso de signos de puntuación non é sistemático e cabe pensar que a respecto dos signos de interrogación ou de afirmación o número só reflicte o tempo durante o que se tivo pulsada a tecla. Do mesmo modo, salienta que embora haxa recursos que se utilizan para exprimir matices de significado, é preciso que existan determinados acordos sobre cales son estas convencións, pois, de non ser así, será difícil saber como teñen de ser interpretados. Sobre esta cuestión, Vela Delfa (2005: 75) conclúe que

todos estes mecanismos, desenvolvidos en función de la estructura formal o imagen exterior del texto y de la letra, se basan en un principio de paracaligrafía. Del mismo modo que el desarrollo de la lectura silenciosa provocó la generalización de la puntuación como guía para facilitar la lectura, reflejando fenómenos como la curva de entonación, estos nuevos mecanismos –muchos de ellos copiados o adaptados de los empleados para la transcripción de textos orales o la escritura de textos cuyo destino es la oralización– responden a la adaptación de la modalidad escrita a un nuevo contexto de interacción.

4. Conclusións

Ao longo das páxinas precedentes tivemos oportunidade de comprobarmos como o rápido desenvolvemento das Tecnoloxías da Información e da Comunicación, sobre todo a través da Internet, dos computadores e dos dispositivos móbeis, provocou inmensas mudanzas en múltiples campos da sociedade, nomeadamente en todo o que

22 Sobre este particular, Yus (2001: 116) subliña a importancia que para a interpretación final dun enunciado posúen as connotacións non verbais que o acompañan e resalta a eficacia destes novos mecanismos. Así, os emotícones poden exercer funcións similares ás dunha mirada, isto é, denotar ironía, complicidade etc. Con todo, o propio Yus (2001: 124) advirte tamén que a interpretación destes símbolos, á diferenza da comunicación presencial, non é simultánea, a pesar da súa sucesividade na pantalla.

se refire ao modo en que as persoas interaxen entre si. Estas tecnoloxías forman, a día de hoxe, parte fundamental da noso coñecemento sociocultural e ofrécennos posibilidades inimaxinábeis até hai uns anos. A este respecto, as TIC contribuíron para eliminarmos as barreiras de espazo e de tempo a que estaban sometidos os soportes tradicionais, o que, por súa vez, favoreceu o acceso á información, mellorou as relacións persoais e permitiu o desenvolvemento de novos enfoques empresariais e educativos. E do mesmo modo que as características do medio fixeron posíbel o aparecemento de novas vías para a creación literaria, tamén a Lingüística se viu inmersa neste proceso de transformación e se beneficiou de todas as vantaxes que o soporte electrónico lle ofrecía. Neste punto, tórnase complexo negarmos o grande suceso dos sistemas de interacción mediada, dado que se están a converter nos medios de comunicación máis empregados por toda a poboación debido, especialmente, ao seu baixo custo e á rapidez con que é posíbel realizarmos os intercambios, o que parece condenar á obsolescencia outros sistemas como o fax ou o correo postal tradicional.

A aparición dun medio de base predominantemente gráfica, determinou un novo contexto para as persoas experimentaren coa linguaxe, pois como xa foi sinalado por Crystal, se a Internet constitúe unha revolución, con toda a seguranza será unha revolución lingüística. Esta é a razón fundamental por que os lingüistas están a se interesar polo estudo das consecuencias que as características do soporte electrónico implican nas linguas e do modo en que estas se reinventan para se adecuaren ao novo soporte. Precisamente, a natureza textual da comunicación virtual e propiedades como a velocidade ou a sincronicidade orixinaron o desenvolvemento dunha nova modalidade discursiva onde converxen características da oralidade con outras propias do discurso escrito. Con todo, os datos achegados permiten constatar que o discurso electrónico non conforma só un sistema de comunicación híbrido, a medio camiño entre a oralidade e a escrita, mais que presenta os suficientes trazos idiosincráticos como para afirmarmos que estamos perante unha nova modalidade comunicativa que supera as limitacións impostas polo medio (ausencia de retroalimentación e de información extralingüística) e que, de igual modo, se aproveita das posibilidades que este lle ofrece (intercambios *in absentia*, ruptura das barreiras espazo-temporais etc.).

A converxencia da vertente gráfica e oral da lingua favoreceu tamén o desenvolvemento de determinados códigos que desafían os cánones normativos clásicos. Non entanto, cómpre non considerarmos estas novas formas de escrita como deturpacións do idioma, mais como mostras evidentes da vitalidade das linguas e dos seus usos. Neste sentido, a finalidade destes sistemas de interacción mediada por dispositivos electrónicos é comunicaren e, en consecuencia, os participantes no intercambio concederán prioridade a aqueles mecanismos e estratexias que potenciaren a expresividade e a creatividade para se aproximaren da comunicación presencial.

Somos conscientes de que a análise do discurso electrónico permite tamén outras aproximacións, mais coidamos que as informacións vertidas neste contributo serven para reflexionarmos sobre a necesidade de incorporarmos o estudo da linguaxe en contextos electrónicos como máis unha esfera de reflexión lingüística, pois conforma un novo espazo para a investigación. O vertixinoso desenvolvemento das TIC e a súa crecente xeneralización constitúen a razón fundamental da vixencia e da importancia deste tipo de achegas. Outrosí, o estudo pormenorizado das prácticas lingüísticas que se producen no medio dixital favorece, en última instancia, un coñecemento máis profundo sobre a linguaxe humana. Por tanto, instamos desde estas páxinas a profundar nesta nova área de investigación, xa que, en definitivo, o obxectivo principal da Lingüística é describir as manifestacións da linguaxe, independentemente do espazo que as albergar.

Referencias bibliográficas

- Akinaso, F. N. (1982): "On the differences between spoken and written language", *Language and Speech* 25 (2), 97-125.
- Álvarez Martínez, A. (2008): *Interacciones sincrónicas escritas en línea y aprendizaje del español: caracterización, perspectivas y limitaciones*. Tese de doutoramento. Dispoñíbel en http://www.galanet.eu/publication/fichiers/Alvarez2008_tesis.pdf. Consultado en 31/01/2012.
- Baron, N. S. (2000): *Alphabet to email* (Londres e Nova York: Routledge).
- Bays, H. (2004): "Temporalité en Internet Relay Chat: le rythme du discours électronique", *Colloque international sur "La communication électronique: Approches linguistiques et anthropologiques"* (École des Hautes Études en Sciences sociales: Paris).
- Bedmar, M. J. (1989): "La norma del texto oral y la norma del texto escrito", *Revista Española de Lingüística* 19 (1), 111-120.
- Blanco Rodríguez, M. J. (2002): "El chat: la conversación escrita", *Revista de lingüística aplicada* 16, 43-88.
- Bustos Tovar, J. J. (1997): "Organización textual y oralidad", *Quaderns de Filologia* IV, 7-24.
- Cassany, D. (2000): "De lo analógico a lo digital. El futuro de la enseñanza de la composición", *Revista Latinoamericana de Lectura* 21. Dispoñíbel en <http://www.unne.edu.ar/institucional/documentos/lecturayescritura08/cassany.pdf>. Consultado en 19/09/2011.

- Castells, M. (2001): *La Galaxia Internet: Reflexiones sobre Internet, empresa y sociedad* (Madrid: Areté).
- Chardenet, P. (2004): “Échanges plurilingües en ligne: à la recherche de l’objet du discours”, *Les cadens du Cediscor* 8, 57-73.
- Compaine, B. M. (2001): *The Digital Divide. Facing a crises or creating a myth?* (Cambridge, Massachusetts: The MIT Press).
- Crystal, D. (1995): *The Cambridge encyclopedia of English language* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Crystal, D. (2004): *Language revolution* (Cambridge: Polity).
- Crystal, D. (2006): *Language and the Internet* (Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press).
- Crystal, D. (2011): *Internet Linguistics: a student guide* (Abingdon, Oxon, New York: Routledge).
- Davis, B. / Brewer, J.P. (1997): *Electronic discourse: linguistic individuals in virtual space* (Albany: State University of New York Press).
- Erickson, T. (1999): “Persistent conversation: an introduction”, *Journal of Computer Mediated Communication* 4 (4). Disponível en <http://www.ascusc.org/jmc/vol4/issue4/ericksonintro.html>. Consultado en 11/02/2012.
- Fiormonte, D. (2003): *Scrittura e filologia nell’era digitale* (Milano: Bollati Borinighieri Editore).
- Freixeiro Mato, X. R. (2006) [2003]: *Gramática da lingua galega. IV Gramática do texto* (Vigo: A Nosa Terra).
- Halliday, M. A. K. (1985): *Spoken and Written Language* (Londres: Arnold).
- Herring, S. C. (1999): “Interactional Coherence in CMC”, *Journal of Computer-Mediated Communication* 4, 4. Disponível en <http://www.ascusc.org/jcmc/vol4/issue4/herring.html>. Consultado en 16/01/2012.
- López Alonso, C. (2002): “El texto electrónico en el aprendizaje de las lenguas” Congreso Internacional de *Análisis del discurso: lengua, cultura, valores*, (Universidad de Navarra).
- López Viñas, X. / Lourenço Mória, C. / Moreda Leirado, M. (2010): *Gramática práctica da lingua galega. Comunicación e expresión* (A Coruña: Baía).
- Mayans, J. (2002): “De la incorrección normativa en los chats”, *Revista de investigación lingüística* 2 (V), 101-116. Disponível no ARQUIVO do observatorio

- para a Cibersociedade en: <http://www.cibersociedad.rediris.es/archivo/articulo.php?art=28>. Consultado en 15/04/2011.
- Millard, W. (1996): "I flamed Freud: a case study in teletextual incendiarism", en Porter, D. (ed.): *Internet Culture*, 149-159 (Nova York, Londres: Routledge).
- Ochs, E. (1979): "Planned and unplanned discourse", en Givon, T. (ed.): *Syntax and Semantics. Vol. 12: Discourse and Syntax*, 51-80 (Londres: Academic Press).
- Oesterreicher, W. (1996): "Lo hablado en lo escrito. Reflexiones metodológicas y aproximación a una tipología", en Kotschi, T. / Oesterreicher, W: / Zimmermann (eds.): *El español hablado y la cultura oral en España e Hispanoamérica*. (Frankfurt am Maim, Vertuert Verlag: Biblioteca Ibero-americana).
- Payrató, Ll. (1996): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana* (Valencia: Universitat de València).
- Romero, D. / Vaquero, I. (2001): *Da periferia á rede* (Vigo: Xerais).
- Sacks, H. / Schegloff, E. A. / Jefferson, G. (1974): "A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation", *Language*, 696-735.
- Torres i Vilatarsana, M. (2000): "Anàlisi del Discurs Mediatitzat per Ordenador", *I Jornada sobre Comunicació Mediatitzada per Ordinador en Catalá (CMO-Cat)* (Barcelona: Universitat de Barcelona).
- Vela Delfa, C. (2005): *El Correo Electrónico: El nacimiento de un nuevo género* (Madrid: Universidad Complutense de Madrid). Disponible en http://www.galanet.eu/publication/fichiers/tesis_cristina_vela_delfa.pdf. Consultado en 05/05/2011.
- Walther, B. (1996): "Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal and Hyperpersonal Interaction", *Communication Research* 23 (1), 3-43.
- Werry, C. C. (1996): "Linguistic and International Features of Internet Relay Chat", en Herring, S. (ed.): *Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives*, 47-63 (Amsterdam: John Benjamins).
- Yabuuchi, A. (1998): "Spoken and written discourse: What's the true difference?", *Semiotica* 120, 1/2, 1-37.
- Young, J.R. (1994): "Textuality in cyberspace: MUDs and written experience", en *Eserver* (Collections in the Arts and Humanities).
- Yus, F. (2001): *Ciberpragmática* (Barcelona: Ariel).